

AUDITORLIK TEKSHIRUVIDA EKSPERT ISHLARIDAN FOYDALANISHNING MUHIM JIHATLARI

Turumova Dildora Abdumannonovna

Jizzax politexnika instituti "Iqtisodiyot va menejment" kafedrası o'qituvchisi

Sodiqova Madinabonu Baxtiyor qizi

Jizzax politexnika instituti talabasi

Annotatsiya: Bu maqolada auditorlik ishlarida ekspert ishidan qanday foydalanish, qanday hollarda auditor uchun ekspert zarur bo'lishi va ekspert xulosasi qanday turlarga bo'linishi, har bir turda qanday jarayonlar mavjudligi haqida malumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Audit, ekspert, tekshiruv, ekspert tekshiruvga obyektivlik bilan yondashish, ekspert xulosasi, tekshiruv obyekti, rekvizitlar.

Ekspert o'z ishining yetuk mutahasisi hisoblanadi. Qanday soha bo'lishidan qat'iy nazar shu kasbi haqida barcha ma'lumotlar yangilanishlar va o'zgarishlardan habardor bo'lgan shaxs. “Ekspert ishidan foydalanish” nomli № 620 XASga asosan **Ekspert** – auditorlik tashkiloti shtatida turmaydigan, buxgalteriya hisobi va auditdan farq qiluvchi sohalarda yetarlicha bilim, tajriba va ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassisdir.

Ekspert sifatida auditorlik firmasi yuridik shaxs hisoblangan ixtisoslashgan firmani jalb etishi mumkin. Bu firmalar mol-mulkni baholash, muhandislik, geologiya kabi sohalarda xizmat ko'rsatadilar.

Ekspert – u yoki bu masalada asoslab berilgan fikr-mulohaza bildirishi mumkin bo'lgan faoliyatning muayyan sohasida yetuk bilim, tajribaga ega mutaxassis. U korxona, tashkilot yoki davlat organlari tomonidan ekspertiza o'tkazishga taklif qilinadigan shaxs.

Audit tekshiruviga ekspert jalb qilinishi mumkin bo'lgan vaziyatlar.	
1.	Ma'lum mol-mulkni (yer, bino, mashina, uskunalar va h.k.) baholashda
2.	Mulkning miqdori va holatini aniqlash uchun (foydali qazilmalarning zaxirasi, mashina va uskunalarining xizmat muddati)
3.	Bajarilgan ishlarning hajmini aniqlashda (qurilish, geologorazvedka)
4.	Shartnomalar, ta'sis hujjatlari, me'yoriy hujjatlarni yuridik baholashda.

Bundan boshqa vaziyatlar uchun ekspert yordamidan foydalanilmaydi.

Audit tekshiruviga ekspert xizmatidan foydalanish to'g'risidagi qarorni auditorlik firmasi rahbariyati mavjud shart-sharoitning murakkabligi, muhimligi kabi omillarni hisobga olgan holda qabul qiladi.

Audit tekshiruviga qatnashish uchun ekspert quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- Ekspert xizmat ko'rsatmoqchi bo'lgan sohada malakaga egaligini tasdiqlovchi hujjat (diplom, attestat, litsenziya);
- Ekspert xizmat ko'rsatmoqchi bo'lgan sohada ish tajribasi;
- Davlat muassasasi tomonidan shu tarmoqda xizmat ko'rsatish huquqini beruvchi litsenziya.

Ekspert tekshiruvga obyektivlik bilan yondashishi kerak. Ammo bazi bir hollar mavjudki bunday jarayonlarda auditor ekspert xizmatidan foydalana olmaydi:

- Ekspert (jismoniy shaxs) audit tekshiruvdan o'tayotgan korxonaning ta'sischisi, ta'sischilarning yaqin qarindoshi yoki korxonaning xodimi bo'lgan hollarda;
- Ekspert (yuridik shaxs) audit tekshiruvdan o'tayotgan korxonaning ta'sischisi, kreditori, sug'urtachisi bo'lgan yoki ekspert firmasini tekshiruvdan o'tayotgan korxona tuzgan bo'lsa.

Audit tekshiruviga ekspert jalb etilgandan so'ng yuqoridagi hollar ma'lum bo'lib qolsa, auditor ekspert xulosasining obyektivligini tekshirishi yoki boshqa ekspertni tayinlashi kerak. Auditor mijoz korxonada audit tekshiruv jarayonida ekspert xizmatidan foydalanish uchun mijoz roziligini olishi lozim. Mijoz ekspertni tekshiruvga jalb etishni rad etsa, buni yozma ko'rinishda bayon etishi kerak. Bunday hol ro'y bergan taqdirda auditor ijobiy auditorlik xulosasini berish masalasini chuqur ko'rib chiqishi zarur.

Auditor ekspert xizmatidan shu ekspert va audit tekshiruvdan o'tayotgan korxona o'rtasida yoki ekspert va auditor o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida foydalanadi. Ushbu shartnomada quyidagi masalalar ko'rilishi kerak:

- Ekspert xizmatining maqsadi va hajmi
- Auditor ekspertdan javob olishni istagan aniq masalalar
- Ekspert va audit tekshiruvdan o'tayotgan korxona o'rtasidagi munosabatlar tavsifi
- Ekspert o'z tekshiruv davomida qo'llashni rejalashtirgan taxmin va uslublar
- Ekspert xulosasining shakli va mazmuni

Ekspert o'z xulosasini yozma tarzda xulosa ko'rinishida tayyorlaydi. Ekspert xulosasi auditor ekspert tekshiruv mohiyatini, uslubiyatini osonlik bilan tushunishi mumkin bo'lgan shaklga ega bo'lishi kerak.

Xususan ekspert xulosasida quyidagilar yoritilishi zarur:

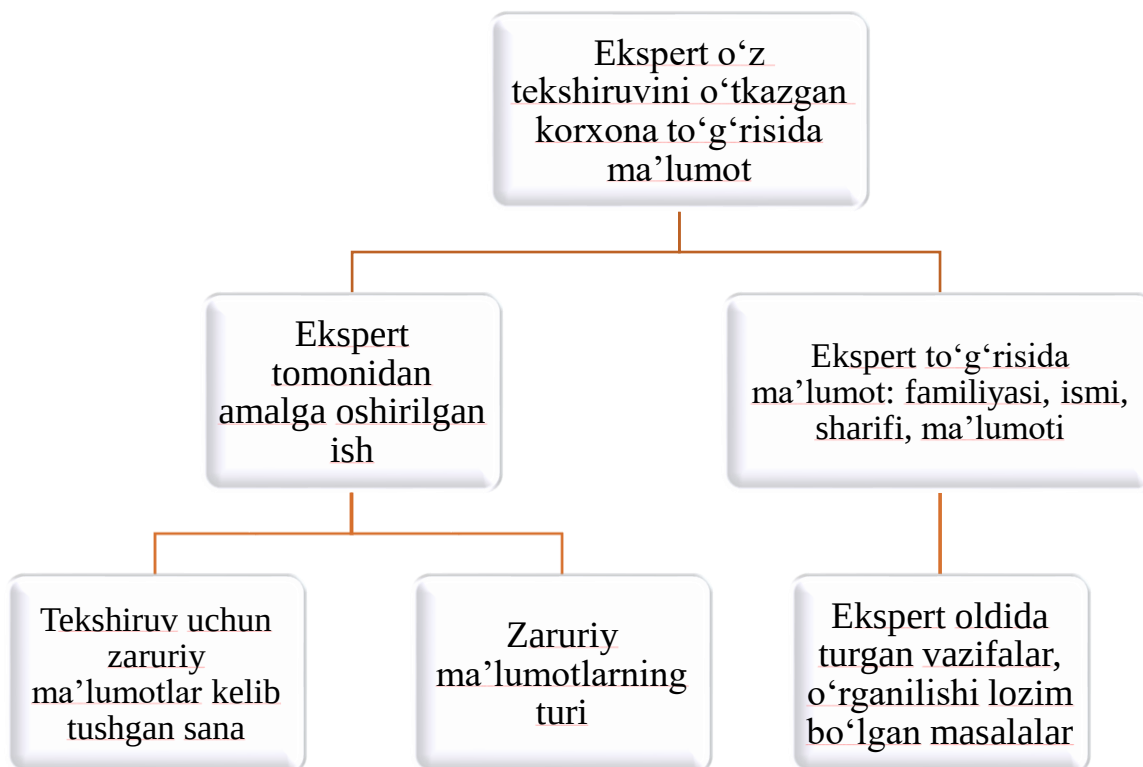
- Ekspert o'z tekshiruvini olib borgan korxona turi
- Ekspert tomonidan aniqlangan har qanday muhim shubhali holatlar
- Tekshiruvda qo'llanilgan uslubiyatlar va ularning avvalgi yillardagi ekspert tekshiruv uslubiyatiga mosligi
- Tekshiruv natijalari
- Tekshiruv hajmi va ekspert o'z zimmasiga olayotgan mas'uliyat ko'lami

Ekspert xulosasi 3 bosqichdan tashkil topilgan bo'lib. Bular:

1. Kirish.
2. Tadqiqot.
3. Xulosa.

Kirish qismida quyidagi ma'lumotlar ko'rsatiladi:

Ekspert xulosasining tadqiqot qismida tekshiruv jarayoni va natijalari to'g'risidagi ma'lumotlar keltiriladi. Tadqiqot qismida quyidagi ma'lumotlar aks ettiriladi:

- Tekshiruv o'tkazilgan sohada mutaxassis bo'lmagan shaxs uchun ham tushunarli tarzda bayon etilgan tekshiruv uslubi
- Ekspert tomonidan tekshiruv jarayonida qo'llanilgan me'yoriy hujjatlar
- Tadqiqot natijalarining professional tarzidagi Tahlili
- Maxsus atamalar qo'llanilgan bo'lsa ularning ta'rifi, mohiyati.
- Agar tekshiruv jarayonida ekspert oldiga qo'yilgan ma'lum tur savollar, masalalarga javob topilmasa ekspert bu holatni ekspert xulosasining tadqiqot qismida bayon etishi kerak.

Ekspert xulosasining xulosa qismida ekspert tekshiruvdan oldin uning oldiga auditor tomonidan qo'yilgan savollar, masalalarga alohida javob beradi. Har bir savolga aniq javob berilishi, agar javob berishning imkoni bo'lmasa buning sabablari ko'rsatilishi kerak. Ekspert oldiga auditor tomonidan qo'yilmagan, ammo ekspert fikricha o'rganilishi lozim bo'lgan savollar, masalalar javoblari bilan xulosa qismida keltiriladi. Ekspert xulosasi tushunarli, sodda ko'rinishga ega bo'lishi lozim. Aks holda mutaxassis bo'lmagan shaxslar xulosadagi ma'lumotlarni turlicha tushunishlari mumkin.

Xulosa ikki nusxada tayyorlanadi. Uning bir nusxasi audit tekshiruvdan o'tayotgan korxonaga, ikkinchi nusxasi auditorlik firmasiga beriladi.

Xulosa quyidagi rekvizitlarga ega bo'lishi zarur

1. Hujjat tayyorlangan sana
2. Ekspert yuridik shaxs bo'lgan taqdirda uning muhri
3. Hujjatning nomi
4. Ekspertning imzosi

Agar ekspert xulosasini o‘rganish jarayonida auditor ekspert xulosasida keltirilgan va korxona bergan ma’lumotlar o‘rtasida muhim farqlanishni aniqlasa yoki ekspert xulosasi asosli emas degan fikrga kelsa ekspert xulosasini tekshirish uchun kerakli muolajalarni qo‘llashi yoki boshqa ekspertni jalb etishi kerak. Ekspert xulosasi audit ishchi hujjatlariga kiritiladi. Audit tekshiruvi jarayonida ekspert xizmatidan foydalanish auditorning zimmasidagi mas’uliyatni kamaytirmaydi.

Ekspert xulosasi quyidagi mezonlarga asosan auditorlik firmasi tomonidan baholanadi:

1. Ekspert xulosasi asoslanayotgan ma’lumotlarning to‘g‘ri va tekshiruvga aloqadorligi
2. Ekspertning yakuniy xulosasining tekshiruv uslubiyatidan kelib chiqqan holda bayon etilganligi
3. Ekspert tekshiruv jarayonida qo‘llagan uslubiyatlar, taxminlarning to‘g‘ri, asosiligi.

Xulosa qilib shuni aytishim mumkinki, ekspert xizmati auditor uchun juda zarur hisoblanadi va uning yordami bilan auditor o‘z xulosasini to‘g‘ri va aniq bera oladi. Auditor uchun ekspert xizmati asosan aniq hisoblanishi kerak bo‘lgan bazi bir sohalar uchun zarur bo‘ladi. Ekspert xulosaning o‘ziga tegishli bo‘lgan qismigagina o‘zgartirish kiritila oladi. Auditor o‘zini kasbiy odob axloq meyorlariga tayangan holda yaxshi ekspert mutahassislar xizmatidan foydalanishi auditorlik hisobotlar va xulosasida samarali natija beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi «Auditorlik faoliyati to‘g‘risida»gi Qonuni (yangi tahriri). 2021 yil 25 fevral. O‘RQ-677-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 4 avgustdagi qarori. «Auditorlarni sertifikatlashtirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PQ-5210-son Qarori. <http://lex.uz>
3. Турумова, Д. (2022). Банк назоратида ички ва ташқи аудит ўтказишнинг аҳамияти. *Science and Education*, 3(12), 1013-1022.
4. Турумова, Д. (2022). Банк кредитлари аудитини такомиллаштириш масалалари. *Science and Education*, 3(10), 640-645.
5. Abdumannonovna, T. D. (2023). WAYS OF DEVELOPING THE INTERNAL AUDIT SERVICE IN BUSINESS ENTITIES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 2(8), 37-40.
6. Turumova, D. A., & o‘g‘li Tolibboyev, Q. G. (2023). AUDITORLIK FAOLIYATIDA TANLAB TEKSHIRISHNING MOHIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(6), 234-240.
7. Turumova, D. A. (2023). O ‘ZBEKISTONDA ICHKI NAZORAT TIZIMI–AUDITORLIK TEKSHIRUVI JARAYONINING ASOSIY ELEMENTI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(4), 608-612.
8. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVIDA MUHIMLIK DARAJASI. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, 2(14), 60-62.
9. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITING MOLIYAVIY BOZOR UCHUN ZARURLIGI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(34), 290-294.
10. Abdumannonovna, T. D. (2023). AUDITORLIK TEKSHIRUVINI REJALASHTIRISH. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 2(22), 243-248.
11. Abdumannonovna, T. D. (2024). IMPORTANCE AND ROLE OF INTERNAL AUDIT IN ENTERPRISES. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 6-9.

12. Abdumannonovna, T. D. (2024). DEVELOPMENT AND USEFUL ASPECTS OF AUDITING ACTIVITY IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 15-18.
13. Abdumannonovna, T. D., & Abdurasul, A. D. (2024). FORMATION OF STATE FINANCE AND AUDIT ACTIVITY IN THE EARLY PERIODS IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 34-37.
14. Abdumannonovna, T. D., & Sherzod, K. S. (2024). SIGNIFICANCE AND ROLE OF INTERNATIONAL AUDITING STANDARDS. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 57-60.
15. Obidova, F. Y. (2020). GREEN INNOVATION IN BUSINESS MARKET. *Экономика и социум*, (10), 191-194.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
17. Yahyoyevna, O. F. (2023). FACTORS AFFECTING THE FORMATION OF INNOVATIVE POTENTIAL AND ITS TRANSFORMATION. *World Economics and Finance Bulletin*, 18, 72-77.
18. Obidova, F. Y., & Umarova, Z. O. (2023). BOSHQARUV FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISHDA KADRLARNING GENDER TENGLIGI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(3), 208-215.
19. Obidova, F. Y. (2020). SMALL BUSINESS IN THE ECONOMY. *Economy and Society*, (2), 264.
20. Umarova, Z. O., & Obidova, F. Y. (2019). SIGNIFICANCE OF FREE ECONOMIC ZONES IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY. *Actual scientific research in the modern world*, (2-6), 53.
21. Obidova, F. Y. (2017). REFORMING OF THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Actual scientific research in the modern world*, 13(11-13), 87.
22. Умарова, З. О., & Обидова, Ф. Я. (2019). Значение свободных экономических зон в развитии национальной экономики. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (2-6), 53-57.
23. Рашидова, Б. Я. (2024). ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ҚАНЧА МУКАММАЛ БЎЛСА, ХАЛҚ ШҲНЧА БАХТЛИ ЯШАЙДИ. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 464-469.
24. Yaxyayevna, R. B. (2023). We Will Not Allow Ignorance to Replace Enlightenment. *Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences*, 2(3), 23-26.
25. Yaxyayevna, R. B. (2023). The Role of the Neighborhood in Preparing Young People for Family Life. *AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT*, 2(3), 37-40.